Van-e még Fehéregyháza „probléma"?

IX.

Az Árpádforrás minden kétségen felüláll óan az a forrás, amelyet az összes adatok Fehéregyháza közelében emlitenek és amelyet Anonymus soraiban értett. A kutatók többsége helyesen is ismerte fel.

Más az eset a határjárásban megemlitett *Via Stigoniensis*-szel, azaz az esztergomi országuttal. *Ezt kivétel nélkül félreismerték és ez az első alapvető tévedés, amely miatt eredménytelen a fáradozásuk.*

Ma a hegylábak szegélyén az ujlaki Zsigmond-tértől a főváros határáig a Bécsi-ut vonul végig, amelynek folytatása a bécsi országut, hazánk első, legforgalmasabb és legfontosabb utvonala. Ma ez az utvonal elkerüli Óbuda magvát, mert Óbuda a forgalom szempontjából Budapest forgalmi központjával szemben teljesen elvesztette jelentőségét. Nem igy volt ez az ókorban. Aquincum volt a fontos, a nagy, a népes város és erőd s a rómaiak hadi utja Brigetióba (Szőnybe) Óbuda mai magvából indult ki s *a mai Vörösvári-utca vonalában haladt s csak annak torkolatától kezdve haladt a mai Bécsi-uton.* Teljesen hasonló volt a helyzet a magyar középkorban. A mai Buda a tatárjárásig meg sem volt és sokkal később is jelentőségben Óbudával szemben eltörpült. A mai Bécsi-ut Zsigmond-tér és Vörövári-utca közötti szakasza *nem volt meg.* Ezt határozottan állithatjuk, *mert nem lehetett meg.* Az esztergomi ut Óbudáról, Óbuda szivéből, a régi római ut vonalán, a mai Vörösvári-utcán vezetett. Ezt részletesen bizonyitottam 1934 január 5., julius 8. és 1935 január 1. napjain megjelent cikkeimben, legutóbb ez év január 17-én még kétségtelen oklevélbeli bizonyitékot is közzéttettem. Itt elégséges tulajdonképpen arra hivatkoznom, hogy minthogy Óbuda vámhely volt, az azt megkerülő utat (via falsa), mint jövedelmet károsító utat, *Óbuda nem tűrt volna.* (Vö.: Glaser: Dunántul középkori uthálózata. Századok. 1029.)

Wekerle álláspontja halomra dől

Minthogy az Árpádforrás a Bécsi-utnak a Vörösvári-utca torkolatában lévő szakaszán van, *nyilvánvaló,* hogy az 1355-iki határjárók, *mielőtt a forráshoz értek, az esztergomi utnak azon szakaszán jöttek oda, amely a mai Vörösvári-utca vonala.*

Ha már most ezeknek a szigoruan tárgyilagos megállapitásoknak az ismeretében veszszük elő a határjárás jegyzőkönyvének kijegyzett részét, követhejük a határjárók utvonalát, amint a hegyekről leereszkedve a szőlők közötti ösvény *végére* érnek. Ennek a hegylábon, azaz a mai Bécsi-ut vonalában kellett végződnie. Egyelőre csak ezt fogadjuk el, mert mindenben kételkednünk kell, mig kétségtelen bizonyitékunk nincs a pontos helyre. De egy dolog máris megállapitható, hogy itt tévedtek az összes kutatók, mert a középkori határjárók utvonalának követésekor a Bécsi-uton *balra* fordultak. Hiszen ez az ut akkor még meg sem volt *és az oklevél nem is emlit irányváltozást,* hanem a határjárók ott elértek arra a széles utra, amelyen főirányukba esően *továbbhaladtak.* A szőlők közötti ösvény a hegy lábánál egész természetesen mezei széles uttá változott. És ez az ut vezetett *az oklevél szerint Fehéregyháza felé,* de mielőtt ahhoz elértek volna, annak a közelében, de előbb értek el az esztergomi országutra, azaz a mai Vörösvári-utcára. Minden hajszálnyi bizonyitandót bizonyitani fogok és ezért egyelőre még nem tudjuk, hogy milyen uton jöttek le a hegyekről, csak egy a bizonyos, hogy tulhaladtak a mai Bécsi-uton a Vörösvári-utca vonaláig. Azt is magából az oklevélből olvashatjuk ki, hogy a Fehéregyháza felé vezető széles ut *északnyugati irányu volt,* mert a határt ugy osztotta meg, hogy a király birtokát délkelet felől határolta.

Magából az oklevélből tünik ki kétségtelenül az is, hogy Fehéregyháza az esztergomi utnak nem a hegy felőli, innenső oldalán, hanem tulsó oldalán volt, mert a széles ut arrafelé vezetett, de nem érte el azt, hanem előbb torkolt bele az országutba.

Ez a körülmény szolgáltatja azt a kétségtelen helyrajzi bizonyitékot, amelyen Wekerle álláspontja halomra dől. Nézzük meg a vázlatrajzot, a téglagyári rom nemcsak a Vörösvári-utca hegyfelőli oldalán, hanem még a Bécsi-utnak is hegyfelőli oldalán találtatott meg.

Fehéregyháza a Vörösvári-utcától északkeletre eső oldalfélen kellett, hogy álljon az 1355-iki határjáró oklevél szerint.

A Perényi-ut

De milyen távolságra a forráson innen? Erre feleletet kapunk, ha meg tudjuk állapitani, hogy milyen uton jöttek le a határjárók a hegyről. Még ez is megállapitható magából a jegyzőkönyvből.

A határjárók határjeleket iránytöréspontokra és a terep jellegzetesebb pontjaira tettek. Egy-egy ilyen jelek közé eső szakaszt *métá*-nak neveztek. Természetesen az ilyen méták különböző hosszuságuak, de az egész határra megállapithatóan 700 méter az átlagos métahossz. Már most az Árpádforrás előtt kétmétányira érkeztek le a hegyekből a határvonalat megjelölők, egy méta esett a széles utra és egy az esztergomi utra. A hegyekből levezető ösvények, dülőutak, helyesebben mélyutak vonalát a terep, a vizmosások szabták meg, amelyek évszázadok előtt is bizonyára ugyanott voltak, ahol a legujabban végrehajtott általános tereprendezés előtt voltak. Határvonalnak abban az időben kétségen kivül csak ilyen jellegzetes ösvényt választottak, hiszen a telkeket magukat nem darabolták fel; ilyen pedig az Árpádforrástól délfelé csak három van és csak ez a három jöhet szóba a határvonal kijelölése, illetőleg felismerésekor. Az Árpádforráshoz legközelebb eső, a nyolcvanas évek Agyagos utja (Lehmiger Weg) rögtön elvetendő, mert *ennek a vonala mentén a klarisszák kolostora abban az időben már állott* s igy feltétlenül megemlitette volna az oklevél, a távolság tőle csak hatvan-hetven méter lévén.

A harmadik, a mai Föld-utca folytatásában a hegyre felmenő Fényes Elek-utca és annak folytatása. Ez amiatt nem jöhet szóba, mert annak a város felé eső folytatásában elképzelt széles ut megjelölésére kevés lett volna az egy méta. S igy csak a középső marad, mint egyedül lehetséges ut a határvonal rekonstruálásában s *ez a mai Perényi-ut.* Ezt már Wekerle László is mas, terepszemléleti alapon helyesen állapitotta meg s a Fővárosi Közmunkák tanácsa tudatosan járt el, amikor Perényi nádor nevének megörökitésére éppen ezt az utat találta igen alkalmasnak.

Felismerve most már a Perényi-ut elejében az 1355-iki ösvény végét, haladjunk ma a határjárók vonalán: a Perényi-ut folytatásában északnyugat felé haladó utvonal mai megfelelője *a Körte-utca* s ez a Vörösvári-utca tulsó felén álló *„cella trichora" romjai felé* vezet.

Mindamellett nem érjük még be ezzel a helyrajzi bizonyitékkal, mert ezek a bizonyitékok még fokozódnak.

Az óbudaiak nem adóznak Fehéregyháza mellett

Egy-két emberöltővel Óbuda megosztása után, Zsigmond király idejében irták meg német nyelven Buda város törvénykönyvét. Ennek 214. pontja igy szól: *„Man schol nit fordern petschaft pfennig. — Dy Offner seyn nit schuldig petschaft pfennig ze geben in dem lesen kainem czentnern vnnd namlich pey der weisen chirchen".* (Michnay és Lichner: Buda városának törvénykönyve. Pozsony. 1845. 124. 1.) „Nem szabad illetékfillért követelni. A budaiak (értsd óbudaiak) *Fehéregyházánál* nem tartoznak illetékfillért adni szüretkor a tizedszedőknek."

Ebben a feljegyzésben veti már előre árnyékát a száz évvel később bevégződött per Ha ezt figyelemmel kisérjük, ujabb adatot és bizonyitékot nyerünk Fehéregyháza holfekvéséről. Óbuda megosztásából nyilvánvaló volt, hogy a Perényi-ut, Körte-utca, Vörösvári-ut és Bécsi-ut által határolt, hegyfelé eső terület az óbudai egyház birtokában maradt, ezen a területen az óbudaiak *tartoztak* a prépostságnak *adózni.* Mig a Vörösvári-ut ellentétes oldalán, *ahol Fehéregyháza állott,* minthogy a királynéi területnek volt a része, az óbudai egyháznak *nem adóztak.*

Ha Fehéregyháza, Wekerle és követőinek állitása szerint, a Bécsi-ut hegyfelőli oldalán állott volna, ahol valóságban a klarisszák temploma állott, *hogy mondhatná a város törvénykönyve, hogy ott nem tartoznak adózni?*

Mindenesetre azonban Fehérgyeháza *igen közel esett a Vörösvári-uthoz,* mert a törvénykönyv bejegyzését mostmár ugy kezdték értelmezni, hogy a Vörösvári-ut hegyfelőli oldalára, Fehéregyháza közvetlen közelére *is* vonatkozik ez a mentesség és azt a háromszöget, amelyet a Körte-utca, Vörösvári-utca és Bécsi-ut bezár, a fennhatóság szempontjából, vitássá tették. (Lásd az előző folytatás rajzmellékletét.)

Perényi nádor 1510-ben kelt parancslevelében *rekonstruálja* az 1355-iki határvonalat Fehéregyháza közelében és a vitás háromszögről megállapitja, hogy a *káptalan* fennhatósága alá tartozik.

„...certa eciam alia ibidem territoria, utputa incipiendo a via quadam, a parte scilicet meridionalj in fine orti Religiosorum fratrum heremitarum, *apud albam* Ecclesiam, supra scilicet eandem Veterem Budam fundatam, degencium am montem sursum ascendente et ab eadem via descendente ad viam publicam Strigoniensem et eundo in eadem via ad plagam septentrionalem usque ad promontorium sive predium Ewrs vocatum, quiquid scilicet ad plagam occidentalem via ipsa Strigoniensis includeret ea ijdem exponentes cum omni Jurisdiccione — sibi ipsi retinentes — ... separaverunt." (Magyar Történelmi Tár. 1863. 42.) „...mind ama területet itt, amely attól az uttól kezdődik, amely az Óbudán tul alapitott Fehéregyháza *mellett* lakó remete-szerzetes barátok kertje déli végétől a hegyre felvezet és ugyanazon az uton lefelé haladva az esztergomi közutig és elmenve ugyanezen uton északi irányban az Ewrs nevü hegylábig vagy majorig, mindazokat a földeket tehát, amiket maga az esztergomi ut nyugat felé befoglal, azokat panaszlók minden hatósági joggal maguknak tartották fenn, ... elkülönitették."

Kétség nem lehet, azt a határszakaszt irja le, amely az 1355-iki határjáráskor az ösvény végétől kezdődő magna via, azaz széles uttól kezdődik és az esztergomi országuton a mai Budapest határáig terjed. Gömöri, Havas és Wekerle, a szöveg félreértéséből itt egy hegynek felmenő és arról leszálló utat olvastak ki az oklevélből. Pedig a parancslevél arról az utról beszél, amelyik az esztergomi utról a hegynek felvezet, azaz a mai Körte-utcáról és folytatásában a Perényi-utról. És annak a területnek a hovátartozásáról dönt, amelyet *azon az uton lefelé haladva és az estergomi uton az utat folytatva* e határvonalak a hegy felől bezárnak.

Időközben épült itt Mátyás király adományából Fehéregyháza *mellett* a pálos remeteszerzetesek kolostora. És a parancslevélből tudjuk meg, *hogy a barátok kertjének déli vége addig a hegynek felmenő utig terjedt, amelynek ma a Körte-utca felel meg.*

A rekonstruált határvonal eldönti a pert, — de a vitát is

A harmadik oklevél erről a vitás határszakaszról II. Lajos király határjáró oklevele 1524-ből, amely a pert végleg az óbudai egyház javára dönti el, rekonstruálván, Perényi nádor parancslevelével egyenlő módon, az 1355-iki határvonalat.

„...inde semitam eandem continuantes venissent ad viam magnam, quae *de medio* ipsarum *vinearum, versus Albam Ecclesiam Virginis gloriosae protenditur,* metam quandam terream in antefatis literis Privilegialibus, juxta ipsam magnam viam denotatam, modo simili non comperissent, imo de eo ipso loco, ubi ipsa meta terrea erecta fuisse demonstrata extitisset, terram abductam et fossam quandam factam vidissent, inde *per eandem viam magnam versus praefatam Ecclesiam Albam Virginis gloriosae procedendo pervenissent ad viam magnam versus Strigonium euntem,* juxta quam metas duas terreas in saepedictis literis Privilegialibus, ab orientali et meridionali pro Majestate Nostra, ab occidentali denique partibus, praestante Ecclesia Budensis factas fuisse expressas minime comperissent, quam quidem *viam magnam continuando venissent ad fontem sub monte effluentem,* et ab eodem fonte eandem viam magnam prosequendo ..." (Miller: Epitome vicissitudinum urbirs Budensis. Budae. 1760. 25. és kk.) „...innen a mondott *ösvényt követve elérkeztek a széles uthoz, amely a szőlők közül a dicsőséges Szüz Fehéregyháza felé terjed,* földből hányt határhalmot ezen széles ut mellett, amelyet a föntebb emlitett jogszabályozó okmány jelez, csak ahhoz hasonlót is nem találtak, hanem ellenkezőleg, azon a helyen, amelyen azoknak a határhalmoknak az előadás szerint lenniök kellene, földleásást és mesterséges árkot láttak; innen *ugyanazon a széles uton a dicsőséges Szüz emlitett Fehéregyháza felé előhaladva elérkeztek az Esztergom felé vezető országuthoz,* amely mellett a többször emlitett okmány kifejezetten mondja, hogy két határföldhalom készült, amelyek egyrészt délkelet felől Felségünk, végre másrészt nyugat felől a kiváló budai egyház osztályrésze számára készültek; ilyeneket egyáltalán nem láttak; *az országutat követve, elérkeztek a hegy alól bugyogó forráshoz* és ezen forrástól ugyanazon országuton továbbhaladva ..."

A szöveg semminemü magyarázatot nem igényel, de *ujabb részletességgel és világosan igazolja a vázlatrajzban megrajzolt és kimeritően értelmezett határvonalat és vele Fehéregyháza helyét.*

(Folytatom.)

Gatterer Ferenc

GENERAL MOTORS
OPEL
KADETT
OLYMPIA
SUPER 6

Utlevél-tényképek azonnal
2 darab rendelésnél darabja 48 fillér
műterem Párisi Nagy Áruház